

Naar een robuust watersysteem in Limburg

Propositie Water

November 2021

Samenvatting

In de propositie 'Naar een robuust watersysteem in Limburg' beschrijven Provincie Limburg, de gemeenten in Limburg en Waterschap Limburg, gesteund door diverse belangengroepen, de urgentie, de noodzaak en tegelijkertijd de kans om de watersystemen in Limburg versneld klimaatrobuust te maken. Directe aanleiding hiervoor is het extreem hoogwater in juli dat in Limburg tot enorme maatschappelijke, financiële en emotionele schade leidde. Een nationale ramp die tevens het grote belang van maatregelen voor klimaatadaptatie aantoonde.

Het klimaatrobuust maken van de watersystemen betekent concreet dat de Limburgse overheden samen met het Rijk de al bestaande plannen voor hoogwaterveiligheid van de Maas (HWBP) en die voor de zijrivieren en beken (Water in Balans) versneld en in samenhang willen uitvoeren en uitbreiden. Doel is dat deze maatregelen al in 2035 in plaats van 2050 de veiligheid rond hoogwater aanmerkelijk vergroten en tegelijkertijd stevige stappen te zetten in de bestrijding van de effecten van klimaatverandering. Deze ingrepen hebben niet alleen positieve effecten voor Limburg, ze dragen ook bij aan lagere waterstanden en daarmee aan veiligheid stroomafwaarts in Nederland.

Bij de verdere uitwerking van dit actieplan speelt de ligging van Limburg ten opzichte van het omringende buitenland voor de watersystemen een rol. Naast hoogwaterveiligheid en klimaatadaptatie is ook een toekomstgerichte ruimtelijke ordening een factor om het actieplan tot een succes te maken.

Deze aanpak vergt volgens de becijfering van Provincie Limburg, de gemeenten en Waterschap Limburg een extra financiële impuls van 1,2 miljard euro, bij voorkeur in één fonds met een gezamenlijke aanpak van regio en Rijk. Deze propositie is dan ook een meer dan nadrukkelijke uitnodiging hiertoe aan het Rijk.

Inhoudsopgave

	Samenvatting	3
	Inleiding	7
1.	Overstromingen in Limburg	9
2.	Aan de slag	11
	2.1 Getroffen gebieden	11
	2.2 Inzichten	11
	2.3 Drietrapsaanpak	12
	2.3.1 Building back better	12
	2.3.2 Versnelling, uitbreiding en intensivering van huidige programma's	13
	2.3.3 Een integrale benadering	15
3.	Wat is nodig?	17
4.	Kansen pakken voor water als ordenend principe en klimaataanpak	19

Inleiding

De beelden van de overstromingen in Limburg in de zomer van 2021 staan nog scherp op het netvlies: nachtelijke evacuaties, woningen onder water, bedrijven die stil kwamen te liggen en vooral de totale ontredde van mensen in nood. Ook blijven ons de beelden bij van hulp en betrokkenheid uit alle delen van het land.

Het extreem hoogwater zorgde voor enorme maatschappelijke, financiële en emotionele schade. De regering verklaarde op 15 juli na crisisberaad de situatie in Limburg tot nationale ramp. Koning Willem-Alexander en koningin Máxima, minister-president Mark Rutte en veel andere bewindslieden uit zijn demissionair kabinet bezochten het rampgebied.

Een ramp als deze willen we nooit meer meemaken. Dat is niet alleen de ultieme wens van alle slachtoffers, het definieert ook onze belangrijkste opdracht voor de nabije toekomst: ons watersysteem klimaatrobust maken.

De aandacht ging even terecht als vanzelfsprekend uit naar de overstromde Limburgse gebieden. Andere delen in de provincie, langs de Maas, zijn deze zomer door het oog van de naald gekropen. Ook stellen we vast dat maatregelen op plekken, genomen na de overstromingen in 1993 en 1995, effectief zijn gebleken. Hieruit trekken wij de conclusie dat het noodzakelijk is de geplande projecten langs de Maas te versnellen en te komen tot een integrale aanpak van zowel het regionale- als het hoofdwatersysteem in Limburg. Daarvoor willen we de geplande projecten in kortere tijd realiseren en waar nodig uitbreiden.

Provincie Limburg, de betrokken gemeenten en Waterschap Limburg slaan daarom als overheden in de regio de handen ineen om het watersysteem in Limburg versneld en integraal aan te pakken en daarmee de veiligheid voor de inwoners verder te vergroten.

Wij kunnen dat niet alleen. Waar de overheden in de regio de verantwoordelijkheid dragen voor het regionale watersysteem ligt die taak voor het hoofdwatersysteem primair bij het Rijk. Werken aan een robuust watersysteem kan alleen als de aanpak ook door het Rijk wordt onderschreven en mogelijk wordt gemaakt. In het belang van veiligheid van onze mensen, om een nieuwe nationale ramp te voorkomen en als extra stap om de effecten van klimaatverandering structureel aan te pakken.

Daar gaat deze propositie over. Provincie Limburg, de betrokken gemeenten, Waterschap Limburg en belangenorganisaties willen ook hier, samen met het Rijk, aan de slag in navolging van de goede samenwerking bij de totstandkoming van de schaderegeling. De regio staat klaar om voorliggende propositie samen met het Rijk uit te werken in een actieprogramma.

Wat is nodig?

Gezamenlijke structurele aanpak en financiering voor klimaatadaptatie om de watersystemen in Limburg klimaatrobuust te maken en aanpassing van de prioritering van de projecten, in afstemming met alle landelijke alliantiepartners, in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

1 Overstromingen in Limburg

Het Limburgse stroomgebied van de Maas, zowel het hoofdwatersysteem als de regionale watersystemen in het Heuvelland, de regio Parkstad, de Westelijke Mijnstreek en delen van Midden- en Noord-Limburg zijn zwaar getroffen door de overstromingen van afgelopen zomer. Woningen, bedrijfspanden, zorginstellingen en sport-accommodaties zijn beschadigd en zelfs verwoest, er is veel schade aan wegen, dijken, beken, gewassen en het ecologische systeem. Er zijn nog steeds mensen die niet naar hun woning kunnen terugkeren en ondernemers moeten hun bedrijf opnieuw opbouwen terwijl hun inkomsten (groten)deels zijn weggefallen.

De financiële schade loopt op tot 1,8 miljard euro, zo is becijferd door de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland. Daarnaast zijn de emotionele schade en trauma's die inwoners hebben opgelopen en de angsten van mensen voor herhaling van de overstromingen niet in geld uit te drukken.

In het samenspel op het gebied van hoogwaterveiligheid, klimaatadaptie en ruimtelijke ontwikkeling wordt van de regionale overheden in Limburg en het Rijk een snelle, toekomstgerichte aanpak verwacht. Hiervoor is het gezamenlijke commitment en de goede samenwerking, zoals bij de aanpak van de afhandeling van de schade via de Wet tegemoetkoming schade bij rampen (Wts-regeling), opnieuw nodig.

Als noodzakelijke volgende en structurele stap moeten de watersystemen in Limburg snel robuust worden gemaakt. Het gaat dan om alle watersystemen: zowel de regionale systemen in het Heuvelland, Parkstad, de Westelijke Mijnstreek en in Midden- en Noord-Limburg waar de beken en rivieren in de Maas uitkomen als het hoofdwatersysteem van de Maas zelf. Dat vraagt om versnelling en intensivering en een samenhangende aanpak.

2 Aan de slag

De gewenste versnelling en intensivering van het robuust maken van de watersystemen in Limburg vraagt een gerichte aanpak. Hieronder benoemen we de regio's waar dit betrekking op heeft en bespreken we de drietrapsaanpak die wordt voorgestaan. Ten slotte leggen we uit waarom een integrale aanpak noodzakelijk is.

2.1 Getroffen gebieden

De recente hoogwatercrisis heeft aangetoond dat het huidige en lopende pakket aan maatregelen langs de Maas, te weten 16 dijktrajecten met 5 systeemmaatregelen, in Noord- en Midden-Limburg nodig is voor het verhogen van de waterveiligheid. Om datzelfde effect ook in overige gebieden in Limburg te bereiken, is versnelling en intensivering nodig. Zowel in het regionaal- als in het hoofdwatersysteem. Die gebieden zijn:

- Heuvelland
- Regio Parkstad, de Westelijke Mijnstreek en de regio's Midden- en Noord-Limburg
- Maastricht Zuidelijke Maasoever
- Roermond en omgeving
- Venlo en omgeving Vierwaarden

2.2 Inzichten

Om adequaat te kunnen handelen, is het belangrijk inzicht te hebben in wat er precies is gebeurd tijdens de ramp van juli 2021. Daarvoor is het ook nodig over de landsgrenzen te kijken en het hele, ook internationale stroomgebied bij die analyse te betrekken. Een vraag bij de risico-inschatting is bijvoorbeeld of de nog veel catastrofalere gevolgen van overstromingen in Duitsland en België zich ook in Limburg hadden kunnen voordoen.

Effecten van klimaatverandering hebben meer gevolgen door het specifieke karakter van de Maas als valleirivier. Bij hevige en langdurige regenval heeft dit voor het stroomgebied van de Maas een veel sterkere reactie tot gevolg dan bij de laaglandrivieren zoals de Rijn en de Waal.

Waterschap Limburg en Provincie Limburg starten, samen met het Rijk, een systeem-evaluatie. Hierin betrekken we de beschikbare kennis in binnen- en buitenland. Die kennis en ervaringen leveren ook een belangrijke bijdrage aan de landelijke beleidstafel.

Het in kaart brengen van achtergronden en samenhang is van groot belang, maar tegelijkertijd is geen tijd te verliezen als het gaat om de verdere aanpak waterveiligheid. Inwoners hebben de terechte verwachting dat de overheden snel, adequaat en toekomstgerichte maatregelen nemen.

2.3 Drietrapsaanpak

We onderscheiden in ons handelen een drietrapsaanpak:

- Herstellen op een toekomstbestendige wijze 'building back better'.
- Versnellen, uitbreiden en intensiveren van de huidige aanpak via het programma Water in Balans voor het regionaal watersysteem, via ruimtelijke adaptatie door de gemeenten en via het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) voor het hoofdwatersysteem.
- Een integrale benadering van vraagstukken waarbij water als ordenend principe geldt, om zo klimaatverandering en andere grote opgaven het hoofd te kunnen bieden. Dit werkt door in de ruimtelijke ordening.

2.3.1 Building back better

Bij het herstellen van de schades zien wij het als onze regionale verantwoordelijkheid dat de schade-uitkeringen zo goed mogelijk worden besteed. Waar mogelijk wordt het herstel op een manier uitgevoerd die het risico op herhaling van schade reduceert. Hierbij maken we onder andere gebruik van innovatieve denk- en werkmethoden.

De maatregelen waaraan gewerkt wordt, voorbeelden zijn:

- Voorlichting aan bewoners via bijvoorbeeld huis-aan-huisbladen en websites waarbij concrete verbetervoorstellen worden aangereikt. Denk hierbij aan verhoogde stopcontacten, plavuizen vloeren, geen elektrische apparatuur in kelders.
- Subsidiereregelingen en afspraken met verzekeraars.
- Afspraken met energie- en andere leveranciers.
- Eigendommen overheid waterrobuust maken bijvoorbeeld in gemeentelijke openbare ruimte, provinciale en rijkswegen, overheidsgebouwen, waterschaps- en Rijkswaterstaatkunswerken.
- Meetpunten waterrobuust maken als preventieve maatregel om defecten te voorkomen.
- Kennis en ervaring van deze vijf punten beschikbaar stellen aan overheden en andere partners in andere delen van Nederland.

2.3.2 Versnelling, uitbreiding en intensivering van huidige programma's

Klimaatadaptatie: Water in balans versnellen van 2050 naar 2035

Het programma Water in Balans¹ kent 31 knelpunten op het gebied van wateroverlast en -veiligheid. Deze knelpunten zijn en blijven urgent. De ramp van juli vraagt om verruiming en een meer integrale aanpak voor heel Limburg. We leggen de prioriteit daar waar de situatie uit veiligheidsoogpunt het meest urgent is en daarnaast bij quick wins om op de kortst mogelijke termijn al positieve effecten te realiseren. Dat betekent dat er een prioriteit ligt in Zuid-Limburg en we vervolgens verder werken in Midden- en Noord-Limburg.

Op basis van stresstesten en risicokaarten en de bereidheid van overige partners en stakeholders zijn maatregelen in de tijd geprogrammeerd om in 2050 het regionaal watersysteem klimaatrobuust te hebben. Dit programma willen we versnellen én uitbreiden zodat het gehele systeem in Limburg al in 2035 op orde is. De maatregelen van het bestaande programma Water in Balans zijn succesvol en worden gedragen door alle partijen. Zij worden op dit moment volgens de vierknoppensystematiek gerealiseerd, te weten:

- Voor het landelijk gebied. Bijvoorbeeld landbouwkundige maatregelen om meer water vast te houden.
- Gemeentelijke maatregelen. Bijvoorbeeld het aanpassen van riolering, afkoppelen van bebouwing en vermindering van verharding om ervoor te zorgen dat er minder hemelwater in het riool komt.
- Aanpak watersysteem. Bijvoorbeeld aanleg van opvangbekkens, regenwaterbuffers en uitvoering van het programma Ruimte voor de Beek.
- Maatregelen eigen woning. Schade beperken aan de woning door maatregelen op eigen terrein te nemen. Voorbeelden zijn het aanbrengen van schotten, waterkerende muurtjes of kleinschalige opdrijvende keringen bij een garage of kelder.

Vanuit de ervaringen in juli 2021 voegen we hier twee knoppen aan toe. Dat zijn:

- Systematische inzet van ruimtelijke ordening. Dit vanuit de vraag of nieuwe en bestaande functies wel of niet houdbaar zijn en vanuit de behoefte bij het programma Ruimte voor de Beek.
- Internationaal overleg gericht op bovenstroomse maatregelen.

¹ Zie: www.waterschaplimburg.nl/waterinbalans

Met het programma Water in Balans werken Provincie Limburg, gemeenten, Waterschap Limburg, bewoners en andere partijen samen aan maatregelen uit het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA) om de openbare ruimte, wegen en bebouwing klimaatrobuust te maken. Uitvoering van ons actieplan vraagt extra capaciteit om de fysieke maatregelen uit te voeren en tevens om wettelijke instrumenten vanuit het Rijk.

Waterveiligheid: Maasprogramma versnellen en intensiveren

Het bestaande Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) van 16 dijktrajecten en 5 systeemmaatregelen in de Maas in Midden- en Noord-Limburg gaat onverminderd verder en moet samengaan met een integrale en rivierverruimende aanpak. Deze ingrepen in Limburg hebben niet alleen positieve effecten voor Limburg zelf, ze dragen ook in belangrijke mate bij aan de veiligheid en lagere waterstanden stroomafwaarts.

De dijktrajecten in Midden- en Zuid-Limburg (Roermond en Maastricht) waren nog niet geprioriteerd, maar de urgentie is door de overstromingen van juli dit jaar nadrukkelijk aangetoond. Ook de uitkomsten van eerdere risicoanalyses en de eerste uitkomsten van de wettelijke beoordeling laten over de noodzaak geen misverstanden bestaan.

Als regio streven we er daarom naar deze knelpunten versneld te programmeren in goed overleg met de landelijke alliantiepartners. Het gaat dan om dijkversterkingsopgaven in samenhang met systeemmaatregelen die het meest bijdragen aan het vergroten van de bescherming tegen hoogwater. Redenerend vanuit het motto 'Ruimte waar het kan, dijken waar het moet' zetten we maximaal in op rivierverruiming vanuit een integraal perspectief. De samenhangende aanpak aan de noordkant van Venlo, in Roermond en omgeving en rondom de Zuidelijke Maasoever bieden nog mogelijkheden om de rivier de ruimte te bieden.

2.3.3 Een integrale benadering

De intensievere en integrale aanpak start in de regio's waar de impact van de overstromingen in juli het grootst was. Dit betekent dat met het Heuvelland wordt gestart, waarna andere delen van Limburg volgen.

De aanpak van de klimaatopgave combineren wij, waar mogelijk, met de opgaven op het gebied van woningbouw, met de stikstofproblematiek, de landbouwtransitie, het behoud en de versterking van het landschap. Daarbij gaan we uit van water als ordenend principe. Verder zien wij kansen voor de combinatie met de uitvoering van de RES-opgave en de Kaderrichtlijn Water. Dit komt samen in een integraal plan dat door de samenwerkende overheden wordt opgesteld. De uitkomsten van de systeemanalyse spelen hierbij een belangrijke rol en ook wordt actief de samenwerking met België en Duitsland gezocht.

Bij een samenhangende en gezamenlijke aanpak van Rijk en regio kunnen meerdere doelen tegelijkertijd worden behaald. Afstemming en overleg zullen dan intensiever en vaak met meer partners nodig zijn. Uitgangspunt blijft dat integraliteit er niet toe leidt dat urgentie in aanpak, een van de vertrekpunten van deze propositie, vertraging oploopt. Verankering van klimaatadaptatie via ruimtelijke ordening is nodig om op de lange termijn een toekomstbestendige inrichting te garanderen. De versnelling en intensivering van de twee genoemde programma's (HWBP voor het hoofdwaterstelsel en Water in Balans voor de regionale watersystemen) worden gebiedsgericht gekoppeld aan de natuuropgaven in die gebieden waar mogelijk óók een versnelling en intensivering nodig is vanwege de stikstofcrisis. Om de doorzettingskracht te vergroten onderzoeken we samen met het Rijk welk wettelijk instrumentarium hieraan kan bijdragen. De Crisis- en herstelwet zou hiervan een voorbeeld kunnen zijn.

Om het systeem goed te kunnen laten functioneren, moet ook het onderhoud van sluizen en stuwen op orde zijn. Door reguliere werkzaamheden te combineren met andere ontwikkelingen, zoals bijvoorbeeld havenontwikkelingen en de herontwikkeling van zuiveringsinstallaties, willen wij extra kansen benutten.

3 Wat is nodig?

Kostenindicatie

De geschatte schade van de overstromingen in juli is op dit moment 1,8 miljard euro. Om deze schade in de toekomst zoveel mogelijk te voorkomen is een investering nodig van tenminste 1,2 miljard euro.

We zien daarbij de volgende aanpak voor ons, uit te werken in een actieprogramma, met als onderdelen:

- De versnelling en intensivering van het (klimaatadaptatie)programma Water in balans voor de regio Heuvelland;
- De aanpak van klimaatadaptatie in Parkstad, de Westelijke Mijnstreek en Midden- en Noord-Limburg;
- Het hoofdwatersysteem van de Maas integraal aanpakken rondom hoogwaterveiligheidsknelpunten bij Maastricht (Zuidelijke Maasoevers);
- Een samenhangende aanpak aan de noordkant van Venlo (Vierwaarden) voor hoogwaterveiligheid;
- Het hoofdwatersysteem van de Maas en het regionaal watersysteem Roermond en omgeving.

In onderstaande tabel staat een kostenindicatie per onderdeel:

Regio	Kostenindicatie (miljoen)
Heuvelland	€ 500
Regio Parkstad, Westelijke Mijnstreek en de regio's Midden- en Noord-Limburg	€ 100
Maastricht Zuidelijke Maasoevers	€ 300
Venlo en omgeving Vierwaarden	€ 200
Roermond en omgeving	€ 100
Totaal	€ 1200

Bovenstaande cijfers zijn gebaseerd op kostenkengetallen en eerste onderbouwende studies. Bij de uitwerking van de aanpak in een actieprogramma, zal een verdere verdieping van de cijfers volgen en worden de maatregelen uitgezet in de tijd.

Gezamenlijke financiering

Een deel van de huidige raming voor het actieprogramma dat nodig is voor waterveiligheid is al voorzien in het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP). Behalve voor de trajecten rondom Maastricht zijn de middelen al geprogrammeerd in het HWBP. Gevraagd wordt nu ook Maastricht op te nemen in het programma met een hoge urgentie in afstemming met de landelijke alliantiepartners. De financiering van klimaatadaptatie is slechts incidenteel geregeld. De behoefte bestaat, niet alleen in Limburg maar in heel Nederland, aan een gezamenlijke structurele financiering van klimaatadaptatie-maatregelen.

De samenwerkende Limburgse overheden zijn voorstander van één fonds en een gezamenlijke aanpak van regio en Rijk. We stellen voor te komen tot een meerjarig adaptief en integraal programma.

Deze propositie is een aanpak op hoofdlijnen die verder uit te werken is in een actieprogramma op basis van de uit te voeren systeemanalyse en input van partners. Daarvoor starten we op korte termijn ondermeer met een ideeëncafé en innovatielabs.

4 Kansen pakken voor water als ordenend principe en klimaataanpak

Werken in Limburg aan Nederland als klimaatkoploper

In Limburg werken we aan een robuust watersysteem dat kan omgaan met wateroverlast, maar ook met watertekort. We zien dat de huidige maatregelen in het watersysteem van de rivieren en de beken niet voldoende zijn om deze problemen aan te pakken. Water moet de ruimte krijgen en wateropgaven hebben ruimte nodig. Daarom werken we in Limburg aan de inrichting van het watersysteem, dat duurzaam om kan gaan met water. De kennis en ervaring die in Limburg is en wordt opgedaan, kan ook verder in Nederland toepasbaar worden gemaakt.

De opgaven in het Limburgse Maasstroomgebied en vooral die in het Heuvelland, met de gebergten van de Belgische Ardennen en de Duitse Eifel, zijn bijzonder. We hebben te maken met een historische situatie, waarbij rivierdalen de belangrijkste woongebieden zijn en de belangrijkste infrastructuur bevatten. Daarbij is er van oudsher nauwelijks fysieke bescherming door dijken of kades. Ook de nabijheid van het buitenland, de snelheid van het water met juist in dit gebied de korte reactietijd is kenmerkend en biedt kansen om innovatieve maatregelen en oplossingen te zoeken en de samenwerking tussen ruimtelijke ordening en watersysteemmaatregelen vorm te geven.

Door deze unieke ligging is Limburg een zeer geschikte plek om te experimenteren met innovatieve klimaatadaptatie (Living Lab), waarbij ook de internationale context een rol speelt. Dat alles maakt het noodzakelijk om dit onderwerp samen met het Rijk op de Europese en euregionale agenda's te zetten.

Een rijksbijdrage is wat ons betreft ook een investering in de positie van Nederland als klimaatkoploper en klimaat als verdienmodel, zoals onder andere de minister-president herhaaldelijk heeft gewenst. De vorming van een breed samenwerkingsverband en het snel in kaart brengen hoe de lessen in Limburg ook internationaal kunnen worden vertaald, zijn belangrijke troeven om die rol daadwerkelijk waar te maken.

Inzet en financiële ondersteuning van ministeries, universiteiten en kennisinstellingen zijn daarin de eerste stap. Het betrekken van bedrijfsleven en het stimuleren van innovatieve oplossingen vanuit bedrijfsleven, kennisinstellingen en start-ups een tweede. De daadwerkelijke uitvoering van het integrale plan en daarmee de realisatie van een showcase voor andere gebieden vraagt een stevige investering die onmisbaar is om van klimaatmaatregelen daadwerkelijk een exportproduct te maken.

Limburg staat klaar om zijn inwoners waterveiligheid te bieden en mee te bouwen aan de Nederlandse welvaart van morgen. Wij rekenen daarbij op de steun en inzet van het Rijk!

Colofon

Provincie Limburg, Waterschap Limburg en alle Limburgse gemeenten
P/a Limburglaan 10 Maastricht | Postbus 5700 6202 MA Maastricht
+31 (0)43 389 99 99 | postbus@prvlimburg.nl | www.limburg.nl